

Irena Cerar

## PRAVLJIČNE POTI NA VSE STRANI ALI KAKO SEM SE URILA ZA RAJSKO POTEPUHINJO

Se spomnite *Erazma in potepuha*? Ena od mnogih literarnih mojstrov in Astrid Lindgren je pri nas izšla leta 1971, leto po mojem rojstvu. Zgodbo o potepuhu Oskarju in devetletnem Erazmu, ki pobegne iz sirotišnice, je prevedel Edvard Kocbek, ilustrirala pa Melita Vovk. Boljše ilustratorke ne bi mogli izbrati, saj je bila Melita tudi sama velika in radovedna potepuhinja. Tatjana Pregl Kobe je zapisala: »Napeta, dogodivščin polna zgodba o iskanju ljubezni in pripadnosti jo je popolnoma prevzela.«<sup>1</sup>

Prevzela je tudi mene. Ne samo knjiga, tudi slovenska televizijska serija, posneta po njej; gledali smo jo kot otroci. Kako je Dare Ulaga nepozabno odpel *En hud pesjan je živel!* Pred kratkim sem knjigo prebrala še enkrat. Še vedno odlična. Za današnje čase še bolj subverzivna. »Človek sme storiti, kar hoče«, opisuje svoje potepuške nazore Oskar. »Lahko je in spi in odide na pot, kadar mu je prav. Svoboden je, tako božansko svoboden kakor ptiček pod nebom.« Oskar si je rekel rajski potepuh, ker je živel po svojem okusu, po svoji volji in je zato bil – že v času življenja – kot v raju.

### Na pot!

Dovolj svobode, gremo k delu, čeprav potepuškemu. *Pravljичne poti Slovenije*, moja prva knjiga, letos praznujejo polnoletnost. Za njo so nastali še trije obsežni družinski izletniški vodniki: *Pravljичne poti v zgodovino*, *Kamniške pravljичne poti* in *Pravljичne poti brez meja* (vse založba Sidarta). Predvsem zadnja, moj najobsežnejši in najzahtevnejši knjižni projekt, mi je dal vetra. Ob polnoletnosti prve knjige in ob dokajšnji svežini zadnje, se mi zdi ravno pravšnji trenutek, da se ozrem nazaj na prehojene pravljичne poti. Mimogrede, v mojih knjigah jih je skupaj 190! Veliko prehojenih korakov, pa tudi veliko sedenja v delovni sobi na sončne dni.

Kako sem prišla na idejo za koncept pravljичnih poti? Le spontano sem združila dve svoji strasti: tisto do zgodb in tisto do potepanja in raziskovanja novih krajev.

---

<sup>1</sup> Melita Vovk osebno. 2, Ustvarjanje (uredila Ana Marija Kunstelj. Bled: Zavod za kulturo, 2021. Citat je iz prispevka Tatjane Pregl Kobe: »Kritika mi je vedno očitala literarnost«, str 115.

Zdelo se mi je nujno, da človek hrani tako svojo razumsko kot domišljjsko plat, sicer zlahka postane pust. Tako je nastal preprost, a tedaj popolnoma nov koncept vodnika: na izlet najprej povabim z ljudsko pripovedjo (pravljico ali povedko), šele nato sledi stvarni opis in povabilo na izlet v kraje, omenjene v zgodbi. Otroke sem si želela zapeljati z zgodbo (in ilustracijo), starše pa z zanimivi opisi ter čudovitimi fotografijami, ob katerih te prime, da bi kar vstal in šel na pot. Sanjarila sem, da bi že doma začeli tuhtati: morda danes res najdemo votlino, v kateri s stropa visijo zlate krogle? Predstavljala sem si, kako bodo starši na samotnih jasah otrokom glasno brali ali pripovedovali zgodbe, medtem ko jih bodo držali v naročju. Želela sem skratka ustvariti vodnik za vso družino, tudi takšno, ki sicer morda ne sega pogosto po knjigah. Vzbuditi hrepenenje in slast po pustolovčinah.

Eden od načinov, kako lahko vsak izlet spremenimo v dogodivščino, je s pomočjo zgodbe. Občutiti prostor s pomočjo starih ljudskih povedk se mi je zdelo preprosto nekaj najbolj logičnega. Da stojiš ob soteski in gledaš v strašljivo lepa prepadna korita in skoraj vidiš hudiča, ki jih je po nerodnem ustvaril! Da v jami Vilenici stopaš po prstih, ker se bojiš, da so se vile morda vendarle vrnile v staro domovanje. Da strmiš z odprtimi očmi v skalni osamelec, kateremu se naravnost vidi, da je v resnici okamnena grajska gospodična! To so lahko trenutki čiste magije. Dobiš namreč občutek, da si se znašel v zgodbi, da si postal del nje, ne samo zunanji opazovalec, ampak soustvarjalec. Morda pa sem si želela, da bi tudi bralci mojih knjig doživeli tisto vzemirjenje, ki sem ga jaz ob starem očetu, ljudskem pravljicarju, ko sva kuhala *šnopc*, ali s presladkim šipkovim čajem sedela ob peči, on pa mi je pripovedoval zgodbe o hudobi, ki je ponoči prišla iz močvirja pod domačo vaško gostilno – tisto močvirje zame nikoli več ni bilo »le« močvirje!

## V zagovor *ta starih* zgodbam

Včasih me kdo vpraša, zakaj sem se oprla na ljudske zgodbe in nisem raje napisala svojih, avtorskih. Naj bo črno na belem: obožujem dobre avtorske pravljice.

A v ljudskem pripovednem izročilu, vezanem na prostor, ne gre le za domišljjsko igro. Te zgodbe niso od včeraj. Prihajajo iz davnine, s seboj nosijo številna sporočila, imajo veliko plasti. Pripovedujejo nam o prednikih naših prednikov, o njihovem duhovnem svetu. Nosijo kulturno identiteto, zato štejejo za nesnovno kulturno dediščino, ne zgolj literaturo.

V svojih vodnikih uporabljam obe temeljni obliki ljudskih pripovedi: največ je povedk, nekaj pa tudi pravljic. Povedke so drobne, fragmentarne zgodbe, ki nimajo takšne pripovedne moči kot pravljice. Nimajo zapletov, ob katerih bi nam zastajal dih, čudežnih nasprotnikov in pomočnikov, slikovitih notranjih podob, ki so lepe že same po sebi. Imajo pa nekaj drugega: so zgodbe, ki so zapisane v naravo, v pokrajino. Pogosto recimo v osupljive, našim prednikom nerazumljive čudeže narave, ki so jih želeli poimenovati, pojasniti, udomačiti: v skalne osamelce, korita in soteske, nenavadne vrhove in pašne planine, reke in izvire, jame in votline ... Skratka, zame so povedke kot pokrajinsko berilo, ki ga piše svet. Če ga poznaš, hodiš po planinah in dolinah ter loviš vse te vsebine, vse te zgodbe in starodavna verovanja. Hodiš, nabiraš v svojo popotno malho in si na koncu razgledan, nahanjen: od lepote poti in teh nesnovnih vsebin, skritih očem.

Zgodilo naj bi se točno to, kar je Peter Svetina zapisal v recenziji *Pravljicnih poti brez meja*: »Vsak izlet, če se pustimo voditi pričujočemu vodniku, nas nasiti: telo s hojo, oči z lepoto, duha z zgodbami, takimi in drugačnimi.«<sup>2</sup>

Kakorkoli že, začetno idejo o svojih vodnikih sem vendarle zastavila intuitivno. Folkloristi so bili do teh novih form tradicionalnega pripovedništva sprva zadržani in jih niso teoretično opredelili. Šele kasneje sem v prispevkih dr. Monike Kroje Telban (ki mi je sicer dobrohotno pomagala in svetovala pri vseh vodnikih) našla strokovno utemeljitev za svoje početje. Izvedela sem, recimo, da je ohranjanje pripovedne kulture v prostoru postalo v svetu aktualno že v 90-tih let 20. st., ker se je izkazalo za učinkovit način ohranjanja kulturne identitete in posredovanja nesnovne kulturne dediščine domačemu prebivalstvu ter širši javnosti. Povedke, ki govorijo o točno določenih krajih, pojavih, mestih, so dobile v kontekstu kulturne in turistične ponudbe novo vlogo, saj »tako imenovani kraj spomina (*site of memory*) močnejše pritegne pozornost ljudi, zato si sporočilo z lahkoto zapomnijo, istočasno pa pripomore, da obiskovalec globlje doživi zgodbo in prostor.«<sup>3</sup> Seveda pa niso vsi načini »uporabe zgodb« v novodobnem kontekstu posrečeni, zelo je pomembna strokovna podlaga, premišljen izbor gradiva in sam način predstavitve.

## Zgodbosledje

Pa smo pri rokovanju z zgodbami. Kako izbirati zgodbe, koliko in kako posegati vanje, jih prirejati, kako jih navajati ... pri vseh teh odločitvah sem ravnala tako, da si po eni strani nisem nakopala srda folkloristov, po drugi pa ne obteževala bralcev in uporabnikov vodnikov, ki jih sproščen sprehod do slapu pač zanima bolj od strokovnih dilem.

Je pa marsikaj moč reči o iskanju primernih zgodb. To je res detektivsko delo, za potrpežljive garače. Običajno pregledam vse starejše in novejše, znane in manj znane zbirke ljudskih pripovedi z določenega območja (ter vzporedno škilim na zemljevide). Zgodbe ne smejo biti predolge, kakšne čudežne pravljice ne pridejo v poštev, ker enostavno zasedejo preveč prostora v vodniku. Najboljša je kakšna bajčna povedka, v kateri nastopa zanimivo bajno bitje in ki se ne konča preveč brutalno ali odsekano (kar se pri povedkah rado zgodi). Če ne najdem ustrezne povedke, uporabim tudi krajšo pravljico; načeloma mora biti zapisana v krajih, kamor gremo, sama pot, ki jo dodam, pa mora ustrezati temi in vzdušju pravljice: tako se živalska pravljica recimo lepo prileže gozdni učni poti.

Včasih je zgodb na razpolago premalo, drugič preveč. Pri *Pravljicnih poteh brez meja*, ki vključuje 52 pripovedi in 50 izletov v zamejstvo štirih sosednjih držav, je bil včasih problem tudi v preobilici izbire in gradiva. Pregledala sem vse, kar je bilo dostopno, nato pa se po posvetovanju z domačini odločila za pravo. Predstavljajte si, da morate iz bogatega beneškega, rezijanskega, koroškega ali porabskega izročila izbrati le eno zgodbo, ki bo »zastopala« vse ostale. Hkrati pa se mora navezovati na izletniški cilj, ki je zanimiv, vreden obiska in reprezentativen. Ni čudno, da sem knjigo delala sedem let!

<sup>2</sup> Peter Svetina: Vetrovko in malico v nahrbtnik pa oči odpret. *Otrok in knjiga* 113, str. 99.

<sup>3</sup> Barbara Ivančič Kutin in Monika Kroje Telban: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones*, 47/3, 2018, 103–115.

Ali najprej najdem zgodbo pa potem izlet? Iščem v vse smeri; najtežje pa je sestaviti oboje v smiselno, prepričljivo celoto. Pri *Pravljinih poteh brez meja* mi je to vzelo dve leti branja in raziskovanja. Ne odneham, dokler ne najdem (kar je sicer fino za moje knjige, nekoliko manj pa za moje domače).

Če ne najdem zgodbe v objavljenih zbirkah ljudskih pripovedi, začnem iskati v strokovnih knjigah in člankah, v različnem lokalnem domoznanskem gradivu; ti viri so mi včasih še ljubši, saj imam priložnost, da zgodbo sama priredim za objavo in mi lahko lepše pade v mozaik celote.

Pri zadnji knjigi sem imela kar nekaj tovrstnih tegob. Težave mi je delalo Doberdobsko jezero, pa ne zato, ker je presihajoče: gre sicer za čudovit kraški kotiček s številnimi naravnimi in zgodovinskimi zanimivostmi, tako dragocenimi, da je zavarovan kot deželni rezervat. Na vsak način sem ga želela imeti v knjigi, a zgodbe nisem in nisem našla. Prebrala sem vse dostopne knjige, posvetovala sem se na vse strani, tudi z dr. Robertom Dapitom z videmske univerze, na koncu pa po nekem čudežnem naključju prišla do Viljene Devetek, zapisovalke z Vrha Sv. Mihaela (San Michele del Carso), ki je v meni seveda neznani in nedostopni italijanski zbirki našla in prevedla povedko točno o tem, zakaj v Doberdobo nimajo vode. Takih zgodb za zgodbami je kar nekaj.

Nekajkrat smo povedke za moje knjige našli in zapisali kar na terenu. Tako je recimo Jože Keršič, domačin iz Motnika, na Križnikovem pravljicnem festivalu povedal pravljico o vilah z Menine planine, ki ni bila še nikjer objavljena, njemu pa jo je kot dečku pripovedoval meninski pastir. Prvo pisno objavo je doživela prav v *Kamniških pravljicnih poteh*<sup>4</sup>. Etnologinja Mojca Tercelj Otorepec je med ljudmi našla in zapisala povedko o Vetrnem izviru, da smo v *Pravljicne poti v zgodovino* lahko vključili Učno sprehajalno pot Rača.

Sem se pa z delom seveda tudi razvijala in izboljševala: v prvem vodniku, ko še nisem bila tako izurjena zgodbosledka, sem vključila nekaj avtorskih pravljic, ker ljudskih nisem našla. Tega kasneje nisem več ponavljala, saj se mi je zdelo nesprejemljivo. Izboljšala sem tudi svoje rokovanje z viri: na začetku nisem navajala pripovedovalcev, samo zapisovalce oz. vire. Kasneje, ko sem sama postala pripovedovalka, in sem globlje razumela pot, ki jo prehodijo ljudske pripovedi, sem dodala tudi te informacije.

## Kam gremo na izlet?

Na splošno velja, da so izleti v mojih knjigah primerni za družine z majhnimi otroki, ne vključujejo preveč hoje oz. niso zahtevni. Kasneje je praksa pokazala, da jih uporabljajo tudi ljudje brez otrok, ki imajo radi ne preveč naporene pohode v naravo, zanimive zgodbe, kulturne vsebine in poglobljeno odkrivanje novih krajev. »Kadar je človek potepuh, tedaj je pravzaprav njegovo vse, kar vidi,« pravi Erazem, ko postane izurjen za opazovanje lepote. Zato je človek, ki hodi z odprtimi očmi, lahko zelo bogat. Sploh v naši geografsko, biotsko, dediščinsko bogati deželi. Zato je tudi izbor izletniških ciljev raznolik: *Pravljicne poti Slovenije* so vodile do naravnih znamenitosti, pri čemer sem pazila, da so bile vključene čim bolj raznolike oblike

<sup>4</sup> Za mojo knjigo je zgodbo zapisala in priredila Breda Podbreznik Vukmir.

naravne dediščine (gozdovi, mokrišča, reke, slapovi, jezera, korita, naravna okna in mostovi, gore, planine in doline, jame ...). Poleg tega sem poti lepo, pretehtano razpršila po Sloveniji. V *Pravljicnih poteh v zgodovino* sem izbrala izlete, ki so bili kulturnozgodovinsko čim bolj raznoliki (gradovi, gradišča, obzidja, vojaške utrdbe, stare cerkvice, samostani, mlini, starodavna svetišča ...). *Kamniške pravljične poti* pa so bile moj prvi lokalni vodnik, z ljubko domačo mešanico vseh vrst lepot.

V *Pravljicnih poteh brez meja* sem poskušala biti poštena do vseh štirih zamejstev. Težko je šlo, ker gre za veliko območje, ki ga pred začetkom dela sploh nisem poznala. Najprej sem preštudirala vse dostopne geografske priročnike in turistične vodnike. Obsedeno sem iskala in kupovala zemljevide, se učila slovenskih krajevnih imen (v to sem prisilila tudi vse družinske člane). Skoraj nemogoče je bilo priti do dvojezičnih zemljevidov. Vsi izletniški cilji in kraji v vodniku so namreč zapisani dvojezično, tudi zemljevidi, saj se nam je zdelo pomembno, da negujemo, ohranjamo in zapišemo slovenska krajevna imena, tam, kjer obstajajo. Za praktično orientacijo v prostoru pa obiskovalec seveda potrebuje tudi poimenovanje v tujem jeziku.

Ustvarjanje zamejske knjige je bilo, kar se terenskega dela tiče, velika pustolovščina. Italijanska meja se je izkazala za geografsko raznoliko in čudovito, saj poteka od morja vse do Alp, vmes se razkrije cela paleta različnih pokrajin in zavarovanih območij. Na avstrijskem Koroškem smo osupnili od kulture, starih gradov, gradišč, arheoloških spomenikov, alpskih dolin, sotesk in gora! Preplavati smo želeli vsa jezera! Vse se je pulilo za našo pozornost. S tega vidika smo se v Porabju prav oddahnili, saj je čudovito mirna, ohranjena in starožitna žepna pokrajina. Na koncu nas je presenetila naša najdaljša meja s Hrvaško, polna zanimivih medkulturnih povezav, ki jih nismo poznali, niti pričakovali.

Kar se opisov izletov tiče, gre pri meni takole: pregneteš vse, kar si prebral v knjigah, izvedel na terenu od domačinov in izkusil na lastni koži v neko zanimivo celoto, ki se (upajmo!) dobro bere. Vsega dodaš ravno prav, da pritegneš pozornost in navdušiš za pot. Ščepec osebnih impresij pomaga, a če je tega preveč, ni prostora za lastno izkušnjo bodočih vandrovcv. Priznati moram, da mi pri delu zelo pomaga znanje, ki sem ga pridobila kot planinska vodnica in interpretatorka dediščine.

Včasih me kakšen novinar vpraša, ali sem prehodila vse poti v knjigah. To je tako, kot bi kuharja vprašali, če je skuhal vse jedi, ki jih priporoča v kuharici! Ja, seveda, včasih tudi po večkrat in včasih sem tudi kaj prismočila. Za *Pravljicne poti brez meja* je bil postopek spoznavanja s pokrajinami res dolgotrajen: najprej sem šla na ogledni izlet, potem sem pot prehodila z družino, nato včasih še z domačini in s fotografom. V Reziji sem bila sedemkrat (dobro, to je res ekscesno, a ne bi zdaj o tem). Imela sem tudi dodatno željo, da sem čim večkrat v krajih poskušala tudi prespati in tako podaljšati čas druženja. Boljše vprašanje bi bilo: koliko poti sem prehodila, pa se na koncu niso znašle v knjigah? Precej. Prepričati morajo mene, moje sopotnike in fotografa; če mi sami nismo navdušeni, kako naj potem za pot navdušimo druge?

## Čudežni pomočniki

Knjiga nikoli ni delo enega človeka. Moje knjige so delo cele »čtetice« ljudi. Postopoma sem razvila svoj način skupinskega dela, ki lahko prinese presežne rezultate. Takšnega načina dela so me naučili pri National Geographicu, saj sem bila dolga

leta urednica otroške revije *NG Junior*. Vsa moja besedila, vsi izleti, nastajajo v sodelovanju z drugimi: preberejo in dopolnijo jih domačini, ki so me vodili po terenu, strokovnjaki ali lokalni poznavalci, muzealci, različni turistični ali kulturni delavci ... Zakaj? Ljudje, ki v nekem kraju živijo, imajo nenadomestljivo znanje in morajo imeti besedo. Če bi se, ravno obratno, namesto na svoje terensko delo, na domačine in strokovnjake, zanašala le na zapise na spletu ali že objavljene vodnike, bi v mojih knjigah mrgolelo napak. Zapisi na spletu so pogosto nekritični, včasih pa celo prepisi zastarelih knjižnih objav. Spreminjajo se celo znanstvena dognanja, recimo o neandertalcih, zato jih je potrebno revidirati. Na koncu celotno knjigo za menoj prebere še recenzent, ponavadi geograf, ki jo vidi s svežimi zunanjimi očmi. (Tudi za nove izdaje mojih vodnikov naredimo podobne »korekture«: ali sami prehodimo kak izlet, ali pa prosimo domačine za popravke. Neverjetno, koliko reči se lahko spremeni v desetih letih!)

Tak način dela res vzame veliko časa, nabere se toliko pošte, da se je niti ne da prešteti. Toda! Na tak način dobiš tudi nove prijatelje in zaveznike. Zato vsem tem sodelavcem, ki so mi pomagali – pri *Pravljicnih poteh brez meja* jih je bilo več kot 50 – rečem kar čudežni pomočniki.

Pri tej zamejski knjigi so bili še toliko pomembnejši, saj sem res vstopila v neznan svet. Zato sem se povsod, kjer je bilo mogoče in so se odzvali mojim milim prošnjam, povezala z domačini. Radi so me popeljali po svojih krajih, mi svetovali, delili z mano svoje zgodbe. Pomagali so mi tudi pri številnih jezikovnih zagatah, saj je veliko zgodb zapisanih zgolj v narečju in ne v knjižni slovenščini. V Režiji so mi pokazali stezico, po kateri naj bi hodila ženska iz zgodbe o Botri veji, Sandro Qualia mi je ob tem pripovedoval še zgodbe in mi pel pesmi. Giovanni Koren me je vodil po Benečiji, mi pripovedoval *pravce* od škratov in potokov, po katerih prihajajo na svet otroci. Osemdesetletna Romilda, popolna neznanka, me je lačno pobrala na ulici, me odpeljala domov in nahranila – tako sem spoznala Topolovo, vasico na italijanski strani Kolovrata. Marko Smole iz Palčave šiša mi je razkrival mitološki svet zgornje Kolpe in Čabranke, domačini pa so mi v narečju, ki je na obeh straneh meje zavarovano kot kulturna dediščina, pripovedovali tamkajšnje zgodbe. Včasih sem dneve delila s popolnimi neznanci: Đus, človek bobmarlejskega videza in z veliko svečeniško palico v roki, me je ves dan vodil po poti sedmih slapov v Istri. Koliko nepričakovanih in krasnih reči smo doživeli pri ustvarjanju knjige! Te zasebne prigode sem opisala v knjig *Potepuški okruški* (Buča, 2021).

## Ilustracije, fotografije in potepuški praznik

Potem so tu še ilustracije in fotografije; tudi te predstavljajo osnovno sestavino pravljicega družinskega priročnika. Založba Sidarta, ki je izdala vse moje vodnike, hvalevredno sodeluje z vrhunskimi ilustratorji in ilustratorkami. Pri vsaki knjigi sestavimo ekipo različnih umetnikov in umetnic, iščemo in izbiramo pa med takimi, za katere vemo ali slutimo, da imajo afiniteto do drobnih ljudskih pripovedi. Te včasih niso ravno motivno razkošne in hvaležne za upodabljanje, a nekateri, recimo nepozabno duhoviti Marjan Manček, se v tako plitvi vodi odlično znajdejo.

V štirih vodnikih se je nabrala zanimiva družčina ilustratorj in ilustratorjev vseh generacij (če jih naštejemo po abecedi): Marta Bartolj, Suzi Bricelj, Mojca Cerjak, Nenad Cizl, Bojana Dimitrovski, Milan Erič, Jelka Godec Schmidt, Ančka Gošnik

Godec, Adriano Janežič, Maša Kozjek, Kristina Krhin, Polona Lovšin, Marjan Manček, Ana Razpotnik Donati, Jelka Reichman, Matjaž Schmidt, Peter Škerl in Gorazd Vahen. Vsako knjigo sestavljajo različni likovni izrazi in vedno je zanimivo videti, kaj se bo na koncu izcimilo. Ko včasih gledam vse te različne zmaje, divje može in žene, hudiče, ajde, vile in škrate, se mi zdi, kot da listam družinski album slovenskih bajnih bitij. Vsi člani te razvejane družine so videti različno, a hkrati ne morejo skriti, da so iz istega gnezda.

Tudi odlične fotografije so prepoznavni znak založbe Sidarta. Večino posnamemo na novo, posebej za knjige. Na pot se, najpogosteje v moji družbi, odpravi profesionalni fotograf, kar je v slovenskem založništvu prej izjema kot pravilo. Fotografije za *Pravljичne poti brez meja* so nastajale tri leta. Zelo cenim, da založba brezkompromisno vztraja pri kakovosti. Na nek način s tem bije boj zoper nizko-proračunske vodnike in potopise s fotografijami, posnetimi z mobilniki. Saj ne, da bi bilo s tem kaj narobe. A do presežkov in razvoja se na ta način težko pride.

Približno tako nastajajo moje knjige. Poskušajo slaviti svet, ki je kljub vsem očitnim težavam in katastrofam še vedno tako zanimiv, vznemirljiv in mikaven. So praznik radovednosti, veselja nad lepotami sveta, pa tudi vztrajnosti. »Naj bo vsak konec tedna potepuški praznik«, je v naslovu recenzije ene od knjig zapisala novinarka *Dela*. In prav za to gre. Doživljati in slaviti našo zaplato Zemlje z odprtimi, radovednimi očmi.

Kam naprej? Po knjigi, ki so jo drugi označili za moje življenjsko delo? Najprej bi se rada naučila igrati orglice. Zdi se mi, da bi bila boljša rajska potepuhinja, če bi si znala nanje pričarati melodijo. Hkrati pa prihaja čas za nove pustolovščine. »Že se je čutil potepuha, svet okoli sebe je že videl s potepuškimi očmi. Zagledal je veliko cesto, kako se je mehko vila skozi pokrajino in izza slehernega zavoja vabila z novimi skrivnostmi,« bi dodal Erazem.